

JORDI CERVERA I VALLS

JESÚS
EN LA CARTA ALS HEBREUS
UNA CRISTOLOGIA DE MARIU JUEVA

FACULTAT DE TEOLOGIA DE CATALUNYA

Foto de la coberta: Inici de la Carta als Hebreus. Papir Chester Beatty P46
(aprox. any 200). © Advanced Papyrological Information System (APIS).
Universitat de Michigan.

Amb el suport de:  **Generalitat de Catalunya**
Departament de Governació
i Relacions Institucionals

© Edicions de la Facultat de Teologia de Catalunya

© Jordi Cervera i Valls

Disseny de la coberta: Belén Sanz

Barcelona, febrer 2015

ISBN: 978-84-943641-0-5

Dipòsit legal: B. 3533-2015

Imprès a EDICIONES GRÁFICAS REY

Albert Einstein, 54 C/B. Nave 15 – Cornellà de Llobregat (Barcelona)

ÍNDIX

| | |
|-----------------------|---|
| PRESENTACIÓ | 5 |
| INTRODUCCIÓ | 7 |

PRIMERA PART ELS HEBREUS

Capítol primer

ELS HEBREUS: CREIENTS EN JESÚS DE MATRIU JUEVA

| | |
|---|----|
| 1. Judeocristià, un terme imprecís | 11 |
| 2. Calidoscopi de creients de matriu jueva i gentil segons el Segon Testament | 13 |
| 2.1. <i>Creients de procedència jueva</i> | 14 |
| 2.1.1. Hebreus observants de la Torà que l'exigien als germans gentils | 15 |
| 2.1.2. Hebreus observants de la Torà que no l'exigien als germans gentils | 16 |
| 2.1.3 Hebreus flexibles amb la Torà i que la desestimaven per als gentils | 17 |
| 2.1.4. Hebreus observants de la Torà que seguien Jesús en la clandestinitat | 18 |
| 2.1.5. Conclusió | 18 |
| 2.2. <i>Creients de procedència gentil</i> | 19 |
| 2.2.1. Gentils que rebutjaven la Torà i rebutjaven la tradició jueva | 19 |
| 2.2.2. Gentils que respectaven la Torà malgrat no l'observessin | 20 |
| 2.2.3. Gentils judaïtzats | 20 |
| 2.2.4. Conclusió | 21 |

| | |
|---|----|
| 2.3. <i>Els anticrists</i> | 21 |
| 2.3.1. Creients sincretistes o gnostitzants que negaven la humanitat de Jesús | 22 |
| 2.3.2. Creients messiànics que no acceptaven la filiació divina de Jesús | 23 |
| 2.3.3. Conclusió | 24 |
| 3. Del calidoscopi als binocles | 25 |

Capítol segon

ELS HEBREUS: PANORÀMICA HISTÒRICA

| | |
|---|----|
| 1. El testimoni neotestamentari | 27 |
| 2. Els escrits apòcrifs | 29 |
| 2.1. <i>Apòcrifs del Primer Testament</i> | 29 |
| 2.2. <i>Apòcrifs del Segon Testament</i> | 31 |
| 3. Els escrits apostòlics | 32 |
| 4. Referències dels Pares de l'Església | 33 |
| 4.1. <i>Justí (150-160 dC)</i> | 34 |
| 4.2. <i>Policrates d'Efes (ca. 195 dC) sobre els quartodecimans</i> | 34 |
| 4.3. <i>Orígenes (ca.185- ca.253 dC)</i> | 36 |
| 4.4. <i>Epifani de Salamina (ca. 315 – 403 dC) sobre Josep de Tiberíades</i> | 37 |
| 4.5. <i>Jeroni (331 – 420 dC)</i> | 37 |
| 5. Grups de cristians de matriu jueva segons els Pares de l'Església | 38 |
| 5.1. <i>Natzarens</i> | 38 |
| 5.2. <i>Ebionites</i> | 39 |
| 5.3. <i>Cerintians i elcesaites</i> | 40 |
| 6. Apreciacions del judaisme rabínic | 40 |
| 6.1. <i>Els cristians de matriu jueva segons les fonts tannaïtes (ss. II i III)</i> | 41 |
| 6.2. <i>Els cristians segons les fonts amoraïtes (ss. IV-V)</i> | 44 |
| 6.3. <i>La Birkat ha-Minim com a síntesi explicativa</i> | 46 |
| 6.4. <i>Conclusió</i> | 48 |
| 7. Una tradició i un col·lectiu progressivament irrellevant | 48 |

SEGONA PART
LA CARTA ALS HEBREUS

Capítol tercer

«ALS HEBREUS»: UNA AUTORIA I UNS DESTINATARIS DE MARIU
JUEVA

| | |
|---|----|
| 1. «Als Hebreus»: un títol genuí | 53 |
| 1.1. <i>Hebreus en el papir Chester Beatty P⁴⁶</i> | 54 |
| 1.2. <i>Hebreus en el Codex Sinaiticus (S)</i> | 55 |
| 1.3. <i>Hebreus en el Codex Alexandrinus (A)</i> | 57 |
| 1.4. <i>Hebreus en el Codex Vaticanus (B)</i> | 58 |
| 1.5. <i>La genuïnitat del títol «Als Hebreus»</i> | 59 |
| 2. Un escrit massa judaïtzat amb retocs posteriors | 61 |
| 2.1. <i>Un exordi sorprenent (He 1,1-3)</i> | 62 |
| 2.2. <i>El capítol tretzè</i> | 64 |
| 2.3. <i>Un postscriptum de tramesa</i> | 65 |
| 2.4. <i>Dissonàncies textuais</i> | 66 |
| 2.4.1. <i>Hebreus 7,12 i Hebreus 7,18-19a</i> | 67 |
| 2.4.2. <i>Hebreus 13,8</i> | 69 |
| 2.4.3. <i>Hebreus 13,16</i> | 70 |
| 2.5. <i>Contradiccions internes</i> | 71 |
| 2.5.1. <i>Les afirmacions sacrificials del capítol novè</i> | 72 |
| 2.5.2. <i>Contradiccions en el capítol desè</i> | 73 |
| 2.5.3. <i>Esquema comparatiu</i> | 75 |
| 2.6. <i>Retocs a un escrit massa judaïtzat</i> | 77 |

TERCERA PART
CRISTOLOGIA DE LA CARTA ALS HEBREUS

Capítol quart

EL CONTEXT CRISTOLÒGIC D'HEBREUS

| | |
|---|----|
| 1. El segell neotestamentari i apostòlic | 81 |
| 1.1. <i>Els escrits joànics</i> | 82 |
| 1.2. <i>Els escrits protopaulins</i> | 84 |
| 1.3. <i>La Primera carta de Pere</i> | 86 |
| 1.4. <i>Climent de Roma, Ignasi d'Antioquia, el Martiri de Polícarp</i> | 87 |
| 2. Referències de la literatura intertestamentària | 88 |
| 2.1. <i>Un messianisme sacerdotal a Qumran</i> | 88 |

| | |
|--|----|
| 2.2. <i>El nou sacerdoci del Testament de Levi</i> | 92 |
| 2.3. <i>Melquisedec a Qumran</i> | 94 |
| 2.4. <i>Melquisedec en el Targum</i> | 97 |

Capítol cinquè

UNA INSPIRADA APOLOGIA DE LA MORT I LA CELESTIALITAT DE JESÚS

| | |
|--|-----|
| 1. Destinataris de matriu jueva amb dificultats de confessar la fe comunitària | 99 |
| 1.1. <i>Trets messiànics de Jesús assumits pels creients de matriu jueva</i> | 100 |
| 1.1.1. Un messies preexistent, fill, i assegut a la dreta | 100 |
| 1.1.2. Un messies sofrent que expia els pecats | 100 |
| 1.2. <i>Aprofundiment i novetat cristològica</i> | 101 |
| 1.2.1. L'aliança nova en Jesús | 101 |
| 1.2.2. Un messies plenament fill, sacerdot celestial i universal | 102 |
| 1.3. <i>La controvèrsia cristològica</i> | 103 |
| 1.3.1. Jesús és també Déu | 103 |
| 1.3.2. La seva sang expia els pecats d'una manera definitiva | 104 |
| 1.4. <i>Dificultats de comunió en la confessió de fe</i> | 104 |
| 1.5. <i>Una catequesi postbaptismal</i> | 106 |
| 2. Jesús sacrificat i exalçat: una expiació i una mediació definitives | 107 |
| 2.1. <i>La rellevància del gran sacerdot en Hebreus</i> | 108 |
| 2.2. <i>Jesús i Melquisedec</i> | 110 |
| 2.3. <i>Conclusió</i> | 111 |
| 3. Una teologia de matriu jueva amb puntualitzacions d'encuny grec | 112 |

Capítol sisè

UNA SIMFONIA DE TÍTOLS CRISTOLÒGICS

| | |
|---|-----|
| 1. Una combinació compassada de títols cristològics | 115 |
| 2. Melodies de messianisme sacerdotal | 116 |
| 2.1. <i>Gran sacerdot/sacerdot i fill de Déu</i> | 116 |
| 2.2. <i>Crist, gran sacerdot, fill</i> | 119 |
| 2.3. <i>Gran sacerdot i fill</i> | 120 |
| 2.4. <i>Crist i gran sacerdot</i> | 121 |
| 2.5. <i>Ofrena i Jesucrist</i> | 122 |
| 3. Melodies sacerdotals | 123 |
| 3.1. <i>Gran sacerdot i sacrifici</i> | 123 |
| 3.2. <i>Sacrifici i ofrena</i> | 124 |
| 4. Melodies de mediació sacerdotal | 126 |
| 4.1. <i>Enviat i gran sacerdot</i> | 127 |

| | |
|--|-----|
| 4.2. <i>Precursor i gran sacerdot</i> | 128 |
| 5. Melodies complementàries | 129 |
| 5.1. <i>Melodia de messianisme mediador: fill i hereu</i> | 129 |
| 5.2. <i>Melodia messiànica: Crist i fill</i> | 131 |
| 5.3. <i>Melodia de mediació: gran pastor i Senyor nostre</i> | 132 |
| 6. Melodies que perfilen temes cristològics | 134 |

Capítol setè

TÍTOLS DESCRIPTIUS DEL CULT E CELESTIAL DE JESÚS

| | |
|----------------------------|-----|
| 1. Gran sacerdot | 137 |
| 2. Sacerdot | 143 |
| 3. Ministre | 147 |
| 4. Sacrifici | 148 |
| 5. Ofrena | 151 |
| 6. Conclusió | 153 |

Capítol vuitè

TÍTOLS DESCRIPTIUS DE LA CONDICIÓN DIVINA DE JESÚS

| | |
|--|-----|
| 1. Proclamació de la divinitat de Jesús (He 1,3-4) | 155 |
| 2. Fill de Déu | 159 |
| 3. El fill | 162 |
| 4. Crist | 166 |
| 5. Jesucrist | 171 |
| 6. Conclusió | 173 |

Capítol novè

TÍTOLS DESCRIPTIUS DE LA MEDIACIÓ CELESTIAL DE JESÚS

| | |
|-------------------------------------|-----|
| 1. Mediador | 175 |
| 2. Senyor nostre | 178 |
| 3. Primogènit | 179 |
| 4. Iniciador i culminador | 180 |
| 5. Garant | 182 |
| 6. Conclusió | 183 |

Capítol desè

JESÚS, EL TÍTOL AGLUTINANT I VERTEBRADOR

| | |
|--|-----|
| 1. Jesús: gran sacerdot celestial i ofrena perfecta | 186 |
| 1.1. <i>Gran sacerdot celestial</i> | 188 |
| 1.2. <i>Ofrena perfecta</i> | 189 |
| 2. Jesús: messies preexistent, sofrent, entronitzat, universal | 191 |

| | |
|---|-----|
| 3. Jesús: mitjancer de l'aliança nova i d'una nova fe en Déu | 193 |
| 3.1. <i>Jesús: fautor, capitost i prohoms de l'aliança nova</i> | 194 |
| 3.1.1. Fautor de l'aliança nova | 194 |
| 3.1.2. Capitost i prohoms de l'aliança nova | 195 |
| 3.2. <i>Jesús: portaveu d'una nova fe en Déu</i> | 196 |

QUARTA PART EPÍLEG

Capítol onzè

HEBREUS: UNA APROXIMACIÓ MÍSTICA A DÉU I A JESÚS

| | |
|--|-----|
| 1. Un ascens existencial a través de Jesucrist | 202 |
| 2. Contemplar Jesús | 203 |
| 3. Observar Jesús | 204 |
| 4. Fixar els ulls en Jesús | 205 |
| 5. Apropar-se a Déu i a Jesús | 205 |
| 6. Entrar en l'àmbit celestial | 207 |
| 7. Un itinerari místic i comunitari al cel | 208 |

| | |
|-----------------------------------|-----|
| BIBLIOGRAFIA UTILITZADA | 213 |
|-----------------------------------|-----|

| | |
|--------------------------|-----|
| ÍNDIX D'AUTORS | 229 |
|--------------------------|-----|

| | |
|------------------------------|-----|
| ÍNDIX DE CITACIONS | 233 |
|------------------------------|-----|

PRESENTACIÓ

És una satisfacció tenir a la mà un llibre sobre la Carta als Hebreus escrit per un professor més jove, col·lega en la nostra Facultat de Teologia de Catalunya. M'evoca els meus primers passos en la investigació, la descoberta admirada de la Carta als Hebreus i la decisió de dedicar-hi la meva tesi doctoral. Han passat ja molts anys, i la Carta als Hebreus queda sempre com un escrit excepcional i enigmàtic, capaç de despertar l'interès pel seu món espiritual, tan allunyat del nostre i alhora tan original i tan profund.

El professor Jordi Cervera proposa una aproximació a Hebreus que respon a un accent molt propi de la investigació actual: la importància i l'originalitat del primer cristianisme judaic. La Carta als Hebreus seria originàriament una llarga homilia dirigida als primers cristians jueus que desenvoluparia una cristologia molt ben elaborada, tal com diu l'autor, «de matriu jueva». De fet, els comentaristes han subratllat sempre les «categories culturals» de la Carta als Hebreus, com a àmbit espiritual que marca tot el seu pensament. Segons l'autor, no es tracta simplement de «categories culturals». Hebreus està escrita —en primera instància— des de i per a les comunitats del primer cristianisme judaic. No són només «categories culturals» sinó «una matriu jueva», en la qual cal copsar la profunditat i, podríem dir, la gosadia d'un autor que subratlla el caràcter sacrificial de la mort de Crist com a donació seva i expiació dels pecats del món, i que entén el misteri de Jesucrist a la creu —l'únic en el Nou Testament!— com el del veritable Gran Sacerdot que s'ofereix ell mateix com a sacrifici salvador.

Des d'aquesta perspectiva i segons l'accent de l'autor, la Carta als Hebreus s'erigeix, sens dubte, com el document més important que ens ha deixat aquell primer cristianisme judaic, que després va anar minvant i va acabar reduït a unes poques comunitats aïllades fins a pràcticament desaparèixer.

Cal valorar l'aportació del Dr. Jordi Cervera. Com tots els passos de la investigació, també el seu haurà de sotmetre's a l'anàlisi i a la reflexió crítica dels especialistes, per avançar en la comprensió adient d'una obra genial i complexa com la Carta als Hebreus. Com sempre, un escrit d'aquestes carac-

terístiques desborda qualsevol esquema massa rígid. És el que ha passat en la història de l'exegesi d'Hebreus amb els diversos accents interpretatius que s'han succeït. Però és indubtable que cada un d'ells ha obert línies noves per a una millor comprensió del text. És el que cal agrair a l'autor, felicitant-lo pel seu treball.

Mn. GASPAR MORA I BARTRÈS

INTRODUCCIÓ

Aquest volum, que aborda la cristologia de la Carta als Hebreus, es gestà a l'*Instituto Teológico María Reina* de l'Havana (Cuba) durant el segon semestre acadèmic del curs 2011-2012. Complíem l'encàrrec d'impartir totes les assignatures del Segon Testament: Evangelis sinòptics i Fets dels Apòstols, Escrits joànics, i Cartes paulines i apostòliques. Habitualment dedicats a la docència del Primer Testament, aquesta inusual demanda cubana esdevenia el marc privilegiat per esguardar la Carta als Hebreus dins la panoràmica neotestamentària, repensar amb calma tropical antics esborranyats sobre la cristologia d'Hebreus i traduir de pròpia mà els versets que calia estudiar.

Després, el llibre prenia forma a la biblioteca de l'*École Biblique et Archéologique Française* de Jerusalem durant la Quaresma i la Pasqua de 2013 i, al final d'aquell estiu, se n'arrodonia la primera redacció. El primer semestre del curs 2013-2014 posàvem a prova el novell manuscrit en un curs de llicenciatura de la Facultat de Teologia de Catalunya dedicat als títols cristològics d'Hebreus. La preparació de les classes i el debat amb els alumnes serviren per afinar l'obra.

Un cop enllestit el segon esborrany, es va lliurar als professors Oriol Tuñí i Enric Cortès abans de finir l'any 2013. Els seus comentaris provocaren esmenes importants que ens ocuparen la Quaresma de 2014. Finalment, per Sant Jordi, en una jornada maratoniana, celebràvem la diada tancant l'obra i, l'endemà, la lliuràvem impresa als responsables de la Col·lectània Sant Pacià.

Mirant enrere, el 67è volum de l'esmentada col·lecció publicava la nostra tesi doctoral sobre un tema de la Carta als Hebreus: *Esau, el rebutjat de la comunitat. Tradicions jueves en He 12,16-17*. Era l'any 1999. D'aleshores ençà hem romàs fidels a l'escrit: hem investigat i publicat articles que han possibilitat redactar aquest estudi temàtic que sistematitza, desenvolupa i

argumenta les intuïcions exposades d'una manera fragmentada durant aquests anys. El referent de fra Enric Cortès i la comprensió dels meus germans caputxins, sobretot del ministre provincial fra Gil Parés, que ha protegit i protegeix la nostra dedicació a l'estudi, han col·laborat d'una manera efectiva i afectiva en l'aparició del llibre.

Fra JORDI CERVERA I VALLS

PRIMERA PART

ELS HEBREUS

Capítol primer

ELS HEBREUS: CREIENTS EN JESÚS DE MATRIU JUEVA

Abans de tractar de l'escrit anomenat «Als Hebreus» emmarcarem qui eren «els hebreus» dins la primitiva tradició cristiana. Evitant simplismes i tòpics entre cristians gentils i cristians hebreus mostrarem el pluralisme comunitari dels orígens, que, atenent-nos a les referències del Segon Testament, es mostra seductor, efervescent i enrevessat. Diferents procedències, ètnies, cultures, llengües, costums, religiositats... conviuen sota el comú denominador de compartir el seguiment de Jesús.

1. *JUDEOCRISTIÀ*, UN TERME IMPRECÍS

L'enunciat «creients en Jesús de matriu jueva» que encapçala el capítol es podria abreujar en un sol mot: *judeocristians*.¹ No obstant això, *per* explicar el fenomen del cristianisme primitiu evitarem la menció de *judeocristià* i de *judeocristianisme* per tres raons: el desgast que ha patit el terme, la necessitat d'especificar a què es refereix cada estudiós quan l'utilitza i la dificultat per delimitar l'abast del seu àmbit. L'exemple més clar apareix quan classifiquem un gentil prosèlit o un gentil ja judaïtzat que, posteriorment, ha esdevingut seguidor de Jesús: el considerarem judeocristià o paganocristià?

Comencem pel principi: *judeocristianisme* és un neologisme habitualment atribuït a Ferdinand Christian Baur, el qual, en un article publicat l'any 1831, mencionava el grup judeocristià i el grup paganocristià de la comunitat de Corint per explicar les desavinences intracomunitàries manifestades

1. Per a un estat de la qüestió del terme, cf. CERVERA, «“Judeocristianisme” i arqueologia “judeocristiana”: valoracions», 155-160.

sobretot en 1Co 1,11-12.² Baur subratllava també el pes del col·lectiu «judeocristià» en la formació del cristianisme del segle II, la qual cosa provocà la reacció —favorable i desfavorable— d'altres estudiosos i l'inici d'un debat que manté la seva intensitat i vigència gairebé dos segles després.³ Els equívocs fonamentals, no del mot sinó del concepte judeocristianisme, són que pressuposa uns primers passos no jueus del cristianisme, i que els seguidors de Jesús que romanien en la tradició jueva i observant la Torà eren marginals i secundaris. Res més allunyat de la realitat.⁴

La recerca bíblica ha esberlat el motllo excessivament estret i dualista de comprendre l'Església primitiva com el sumatori d'un sector judeocristià i un sector paganocristià, i més quan encara no s'havia desenvolupat una consciència definida de cristianisme com quelcom diferenciat de la tradició jueva.⁵ La realitat es mostra més plural i complexa, i actualment cal elaborar un nou motllo, més ample, aprofundit, tal volta més imprecís però que reculli aquesta diversitat. A tall d'indicació, no era el mateix un creient jueu de tradició farisea i cultura hebrea (cf. Ac 15,5) que un jueu com Timoteu: provinent de la diàspora, no circumcidat i de mentalitat grega. No era el mateix un creient gentil desconexedor de la tradició jueva que un gentil prosèlit batejat que assumia la Torà i la reclamava per als nous gentils batejats (cf. Ga). Tampoc no podem posar al mateix calaix els creients hebreus que reivindicaven

2. «Der Apostel sah sich daher auch hier, wie sonst, zu Ermahnungen veranlasst, die das gegenseitige Verhältniss der Judenchristen und Heidenchristen betrafen» (BAUR, *Ausgewählte Werke in Einzelausgaben*, 2). Vegeu BAUR, «Die Christuspartei in der Korinthischen Gemeinde, der Gegensatz des petrinischen und paulinischen Christenthums in der ältesten Kirche, des Apostel Paulus in Rom», 61-206. Vegeu també la recopilació de la seva obra, dirigida per Klaus Scholder i introduïda per Ernst Käsemann: BAUR, *Ausgewählte Werke in Einzelausgaben. Historisch-kritische Untersuchungen zum Neuen Testament mit einer Einführung von Ernst Käsemann*.

3. Oskar Skarsaune opina que es fa difícil de resistir l'elegància i la simplicitat d'aquesta tesi de Baur en què el cristianisme primitiu és la síntesi de dos cristianismes —oposats i contraris— existents en els segles I-II: un cristianisme paulí gentil (universal, que bandeja l'estretor nacional de la Llei i proclama la gràcia en lloc del mèrit de la Llei) i un judeocristianisme nacionalista (marcat per la Llei i el tradicionalisme jueu, diferenciat del judaisme únicament per la seva fe en Jesús com a messies). Skarsaune apunta que no costa de reconèixer un esquema hegelian en aquesta proposta (la tesi del judeocristianisme té l'antítesi del cristianisme paulí per obtenir la síntesi del cristianisme primitiu), llevat que Baur era suficientment luterà per tenir reserves sobre la legitimitat d'aquesta síntesi en què el Pau «real» era atenuat. SKARSAUNE, «The History of Jewish Believers in the Early Centuries-Perspectives and Framework», 778.

4. Cf. «Giudeo-cristianesimo, un concetto equivoco» en PESCE, *Da Gesù al cristianesimo*, 189-197.

5. «Jusqu'aux environs de la fin du II^e siècle, les groupes de croyants en Jésus étaient dans une certaine mesure des sous-groupes des communautés juives, mais n'en possédaient pas moins des caractères distinctifs propres. Ils ne formaient pas véritablement des groupes séparés» (DESTRO – PESCE, «From Jesus Movement to Christianity: A Model for the Interpretation. Cohabitation and Separation of Jews and Christians», 21).

la Torà per als gentils (com els superapòstols de 2Co) i els qui s'hi oposaven convençudament, com Pau i Bernabé.

Aquesta pluralitat —que tan sols esbossem— posa en dubte els enunciats «judeocristià» i «judeocristianisme» pel seu caràcter reduccionista, tot reconeixent que es continuen utilitzant per no consensuar un terme substitutiu més adequat. Mentrestant es proposen fórmules com «cristians d'origen jueu» (Mimouni), «cristians judaïtzants» (Nodet), «jueus creients en Jesús» (Skarsaune).⁶

Nosaltres proposem «creients en Jesús de matriu jueva» (o «seguidors de Jesús de matriu jueva») per aglutinar diverses realitats. «Creients en Jesús» es refereix tant als qui assumien només la seva messianitat com als qui confessaven la messianitat i la plena filiació divina. «Matriu jueva» abasta un doble sentit del mot matriu, sigui per expressar una judaïtat congènita definida per l'entranya materna o una judaïtat incorporada que assumeix motllos religiosos preestablerts, com en el cas dels gentils prosèlits.⁷

2. CALIDOSCOPI DE CREIENTS DE MATRIU JUEVA I GENTIL SEGONS EL SEGON TESTAMENT⁸

Els escrits del Segon Testament il·lustren les beceroles teològiques d'una identitat cristiana empeltada en la tradició jueva talment com un brot ufanós. L'obra neotestamentària reflecteix una segona generació de seguidors de Jesús que té en compte els fets històrics a distància sense oblidar la matriu hebrea que els ha concebut, i de la qual a vegades se sent particip o es desmarca alliberadament. Aquests autors elaboren una teologia i defineixen una praxi inspirades en Jesús —un jueu de soca-rel— que responguin a les vicissituds d'unes comunitats cada cop més plurals i heterogènies, formades per creients jueus de diferents tendències i per creients gentils de diverses mentalitats.⁹

6. James Carleton Paget proposa de retornar a la fórmula *judeocristià*. PAGET, *Jews, Christians and Jewish Christians in Antiquity*, 32.

7. «Quelle que soit la définition pour laquelle on désire opter, le judéo-christianisme se définit par son enracinement juif du point de vue du rituel, par ses méthodes herméneutiques, par sa façon de se penser et de s'exprimer, et par les points d'attache fonctionnels plus que spéculatifs auxquels il se rallie» (JAFFÉ, *Le judaïsme et l'avènement du christianisme. Orthodoxie et hétérodoxie dans la littérature talmudique I^{er}-II^e siècle*, 88).

8. Aquest apartat, convenientment adaptat, fou un article publicat en la miscel·lània dedicada al Dr. Josep Perarnau dins la *Revista Catalana de Teologia*: CERVERA, «Calidoscopi de les primeres comunitats, seguint el Segon Testament».

9. «Prior to Nicea (325 ce) one probably should speak not of Christianity in a unified sense, but of Christianities», BROADHEAD, *Jewish Ways of Following Jesus*, 43.

La caixa dels trons que implicaven aquestes barreges es destapa sense vergonya en no pas pocs passatges. Contràriament al que haurien de ser uns relats fundacionals que expressessin l'excelsitud dels seus orígens, el Segon Testament exhibeix sense embuts les tensions, els conflictes i, fins i tot, les pugnes de les primeres comunitats eclesials. De fet, la comunió que aconseguiria aquest grup tan heterogeni —malgrat les confrontacions internes— seria el reclam principal i el signe més eloqüent d'uns nous temps inaugurats per la mort i la resurrecció salvadores de Jesucrist.

Si ens cenyim exclusivament a les dades dels escrits neotestamentaris, hi apreciem un ampli ventall de seguidors de Jesús que eixampla el dualisme encarcarat de creients gentils i creients jueus, una divisió més pròpiament ètnica que religiosa. La primera apreciació és que no són dos blocs compactes, separats, enemistats, ans al contrari: apareixen talment barrejats i pròxims que provoquen les espurnes i les reticències habituals entre col·lectius diferents que comparteixen la mateixa realitat.

A l'interior dels seguidors de Jesús de matriu jueva i gentil trobem diferents tendències que ofereixen un calidoscopi eclesial de tons, matisos i coloracions múltiples i imprevisibles.¹⁰ Per delimitar la varietat originària de les primeres comunitats prenem el referent fonamental de la Torà com a pauta classificadora, com a comú denominador indicatiu de la proximitat o el distanciament amb relació a ella. Utilitzarem el criteri d'observança de la Torà en sentit genèric, sense especificar-ne el grau de compliment —que presumim que és molt divers—, i, sobretot, assumint que la realitat era més rica i ampla que la classificació que proposem tot seguit.

2.1. *Creients de procedència jueva*

Els creients de matriu jueva que detectem en el Segon Testament, amén dels primers deixebles, constituïen el cercle d'expansió més immediat de la bona nova. Els Fets dels Apòstols expliquen que foren milers els qui cregueren en Jesús en temps de Pau, i —atenció!— tots ells complien escrupolosament la Torà:

10. «The wide range of what it means to follow Jesus, particularly before the imposition of Nicene orthodoxy, is now recognized in critical scholarship, as is the complexity of what defines Jewishness before the widespread assertion of rabbinical authority» (BROADHEAD, *Jewish Ways of Following Jesus*, 57).

Ja veus, germà, quants milers de jueus han abraçat la fe, i tots són zelosos de la Llei (Ac 21,20).¹¹

Són paraules de Jaume, el germà del Senyor, a Pau. La quantitat de *milers* i l'adjectiu *tots* per referir-se als hebreus seguidors de Jesús i complidors estrictes de la Torà es considera una hipèrbole apologètica; no obstant això, el verset explica que una quantitat considerable de jueus zelosos abraçaren la fe en Jesús i que aquests tenien un pes determinant en la comunitat de Jerusalem (Ac 21,21-24). Les referències que ens aporten altres citacions coincideixen en què els creients de matriu hebrea seguien fidels a la seva tradició en major o menor mesura. El debat i les confrontacions més rellevants entre ells s'esdevenen a l'hora d'exigir o de desestimar el compliment de la Torà als germans gentils, com veurem seguidament.

2.1.1. Hebreus observants de la Torà que l'exigien als germans gentils

Tenim exemples que hi havia seguidors de Jesús observants de la Torà que en reclamaven el compliment als deixebles gentils. Els Fets dels Apòstols mencionen uns germans de Judea que van baixar expressament a la comunitat d'Antioquia per demanar-los que se circumcidessin:

Si no us feu circumcidat segons el costum de Moisès, no podeu salvar-vos (Ac 15,1).

És cert que hi havia gentils que abraçaven la fe en Jesús i assumien lliurement l'observança de la Torà, però en aquest cas es tracta d'intrusió en comunitats en què els gentils no guardaven la Llei. Trobem la mateixa ingerència en els anomenats *superapòstols* de la Segona carta als Corintis (2Co 11, 5; 12,11), creients de matriu jueva que visitaren la comunitat coríntia per desautoritzar Pau i sotmetre'n els membres:

Suporteu que us sotmetin, us devorin, us espoliïn, us tractin amb altivesa, que us peguin a la cara (2Co 11,20).

Són hebreus? Jo també! Són israelites? Jo també! Són descendents d'Abraham? Jo també! Són servidors de Crist? Parlo fora de mi: jo més! (2Co 11,22-23a).

11. NB: Les citacions bíbliques que apareixen en el llibre són traduccions de l'autor, que ha optat per un sentit literal.

Un altre cas —aquest sense intromissió— apareix en fariseus seguidors de Jesús que, en el debat estès a Jerusalem sobre la circumcisió dels gentils d'Antioquia, declararen davant els apòstols que calia circumcidat-los i manar-los que observessin la Llei (Ac 15,5).

A l'últim, Pau qualifica de falsos germans intrusos els qui, en la comunitat de Jerusalem, reclamaven la circumcisió de Titus, d'origen grec, a la qual l'apòstol es negà amb el vistiplau que li donaren els dirigents de la comunitat (Ga 2,4-5).

2.1.2. Hebreus observants de la Torà que no l'exigien als germans gentils

Es tracta aquí dels apòstols i de Jaume, el germà del Senyor. Són les figures que defineixen el criteri eclesial sobre el compliment de la Torà pels germans gentils.¹² Els Fets dels Apòstols expliquen que els ancians i els apòstols es reuniren a Jerusalem per estudiar aquesta qüestió (Ac 15,6), i determinaren que els gentils estaven exempts de la circumcisió i de complir la Torà (Ac 15, 10-11). Jaume, d'acord amb el discurs de Pere, assenyala els únics criteris que cal seguir:

Abstenir-se de contaminar-se amb ídols, d'unions il·legítimes, i d'animals estrangulats i de sang (Ac 15,20).¹³

Jaume, Cefes i Joan, pilars destacats de la primera Església, donaren la mà a Pau i a Bernabé en senyal de comunió perquè anunciessin la bona nova als gentils sense imposar-los res més que els acords de Jerusalem, mentre ells l'anunciaven als hebreus respectant la tradició dels ancians. Pau, en l'escrit als Gàlates, defensa el criteri de no circumcidat els gentils en mencionar tal trobada i l'encaixada de mans (Ga 2,9).

Bernabé, personatge destacat introductor de Pau a la comunitat de Jerusalem (Ac 9,27), levita d'origen xipriota, anomenat Josep, però a qui els apòstols posaren el sobrenom de Bernabé (Ac 4,36), era una figura rellevant de la comunitat d'Antioquia. Podem considerar-lo observant de la Llei, no tan sols per la seva condició levítica, sinó, sobretot, per la predicació a les sinagogues jueves durant el primer viatge amb sant Pau. També és un dels

12. Cf. GIANOTTO, «Giacomo e il giudeocristianesimo antico», 108-119; BAUCKHAM, «James and the Jerusalem Community», 55-95.

13. Es repeteix en Ac 15,24; 21,25. Cf. WEHNERT, «“Falsi fratelli, attori, superapostoli”. Per una storia dalla missione giudeocristiana ai pagani nel I e II secolo dC», 267-273.

defensors, en l'anomenat *concili de Jerusalem*, de no imposar els costums jueus als gentils.¹⁴

L'episodi de Pere —secundat per Bernabé i altres creients jueus—, en què renuncia a menjar amb els germans gentils d'Antioquia per mor de l'arribada de germans enviats per Jaume, mostra que, malgrat que tots observessin la Torà, hi havia matisos, o més aviat costums: els creients de Jerusalem devien ser més escrupolosos a l'hora de compartir taula amb gentils, mentre que Pere, Bernabé i d'altres, més itinerants, devien estar més habituats a fer-ho. La presència dels primers a Antioquia condiciona el comportament dels segons (Ga 2,11-16). Pau els retreu la hipocresia i posa en evidència l'ambigüitat de Pere:

Si tu, que ets jueu, vius com un gentil i no com un jueu, ¿com forces els gentils a judaïtzar? (Ga 2,14).¹⁵

2.1.3. Hebreus flexibles amb la Torà i que la desestimaven per als gentils

És el cas de Pau, de llinatge jueu i de cultura hel·lènica, format en l'escrupolositat complidora de la Llei segons l'observança farisea.¹⁶ Després del trobament amb el Ressuscitat camí de Damasc i de ser batejat, Pau no rebutja la Torà ni el seu compliment, ni renega de la seva tradició, però hi estableix una dialèctica argumentant que Jesucrist ha inaugurat uns nous temps que obren un nou camí de salvació: el tradicional de la Llei per Israel, i el seguiment de Jesucrist que eixampla la salvació a tots els pobles sense la necessitat de complir la Torà.¹⁷ Aquesta flexibilitat paulina despertà, segons els Fets dels Apòstols, les crítiques dels cristians de matriu jueva més escrupolosos amb la Llei, que s'obligaren a complir un vot públic de nazireat per demostrar la seva fidelitat a la tradició dels ancians (Ac 21,21-24).

Una altra figura destacada d'aquest posicionament és Timoteu, de Listra, fill de mare jueva creient en Jesús i de pare grec (Ac 16,1). Segons els Fets dels Apòstols, Pau resolgué emportar-se'l, i va circumcidat-lo perquè hi havia jueus a la regió, ja que se sabia que el seu pare era grec (Ac 16,3). El cas de

14. Cf. HVALVIK, «Named Jewish Believers Connected with the Pauline Mission», 161-162.

15. Pau critica Pere i els altres perquè el seu comportament marginava els gentils i els obligava a assumir la Torà per sentir-se plenament creients.

16. Cf. Ac 22,3; 23,6; 26,5; Fl 3,5.

17. En la Carta als Romans, Pau especificarà que el compliment de la Torà portarà els jueus que l'observin a la salvació, però Jesús ha obert un nou camí de salvació per als gentils que no necessita la Llei. Cf. EISENBAUM, *Paul was not a Christian. The Original Message of a Misunderstood Apostle*, 251.

Timoteu és interessant: de llinatge hebreu per part de mare però sense estar circumcidat. Esdevingut —com la mare— seguidor de Jesús, continua incircumcis. No obstant això, per mostrar la fidelitat a les seves arrels jueves, Pau el fa circumcidat, possiblement per no escandalitzar els jueus observants de les sinagogues que visitaven en aquell recorregut. Timoteu es mostra fidel a la seva tradició complint el manament de la *B'rit Milah* i demostrant estima a la Torà, però compartint amb Pau la mateixa flexibilitat i el mateix criteri de no imposar-la als gentils, especialment pel que fa a la circumcisió.¹⁸

2.1.4. Hebreus observants de la Torà que seguien Jesús en la clandestinitat

L'Evangeli de Joan cita Josep d'Arimatea i Nicodem i explica que el primer era deixeble de Jesús d'amagat, per por dels jueus (Jn 19,38), i que el segon era un fariseu i dirigent dels jueus que visità Jesús de nit (Jn 3,1). Es tracta d'un seguiment clandestí que afectaria prohoms de la societat jueva que haurien escandalitzat els seus germans hebreus si haguessin manifestat la seva condició de deixebles de Jesús.¹⁹

L'Evangeli de Joan no censura aquest secretisme, i el relat de la passió reuneix els dos deixebles per obtenir l'autorització de fer baixar el cos de la creu, amortallar-lo amb dignitat i enterrar-lo segons la tradició jueva (Jn 19, 38-40). Simultàniament, els deixebles més propers —llevat del deixeble estimat— desapareixen de l'escena. Es tracta d'un contrast, potser intencionat, que reconeix una minoria criptocreient que devia utilitzar la seva rellevància per afavorir els germans en moments de dificultat.

2.1.5. Conclusió

El denominador comú dels creients de matriu jueva és el respecte per la seva tradició, que no veuen incompatible amb les novetats del seguiment de Jesús. L'observança de la Torà presentava, dins l'*Ekklesia*, diferents graus de compliment, tal com s'esdevenia en el si del judaisme. Trobem cristians de matriu jueva més escrupolosos, com els procedents del fariseisme o alguns membres de la comunitat de Jerusalem; d'altres més flexibles, com Pau, i uns

18. Cf. HVALVIK, «Named Jewish Believers Connected with the Pauline Mission», 170.

19. Els evangelis sinòptics ometen Nicodem i mencionen Josep d'Arimatea com un membre del sanedrí (Mc 15,43; Lc 23,50) i un home ric (Mt 27,57).

tercers, més conciliadors, que esdevenen el pont entre els uns i els altres: són els apòstols, Jaume, germà del Senyor, i els ancians de Jerusalem.

Aquesta pluralitat interna s'expressa igualment en el tracte cap als germans gentils: des d'obligar-los a complir la Torà fins a desestimar-la, incloent-hi criteris més conciliadors que pretenen mantenir la *koinonia* eclesial. Un darrer grup serien els deixebles de matriu jueva clandestins que actuen en moments decisius.

2.2. Creients de procedència gentil

Abans de delimitar les posicions dels creients de procedència gentil, cal assenyalar que la seva integració en la primitiva Església podia ocórrer d'una manera directa o mediatitzada. Un exemple d'aquesta adhesió mediatitzada son els prosèlits i els membres de grups apocalíptics o gnostitzants atrets pel nou moviment de Jesús que integra ètnies i mentalitats tan diferents. Els problemes, però, sorgien quan hom volia imposar als altres gentils la pròpia denominació d'origen o es rebutjava els germans de matriu jueva. Dit això, proposem tres posicionaments gentils pel que fa a l'observança de la Torà.

2.2.1. Gentils que rebutjaven la Torà i rebutjaven la tradició jueva

Sant Pau els menciona en el discurs integrador de Romans 9-11:

No presumeixis de les branques! I si presumeixes, tu no sostens l'arrel, sinó ella a tu! (Rm 11,18).

Llegint el grec captem un imperatiu en segona persona adreçat clarament a cristians de procedència gentil.²⁰ ells eren les branques que ampliaven, embellien i omplien d'ufana l'arbre eclesial. El cofoisme gentil —i més si s'esdevenia a Roma, la *Urbs*— necessitava aquest correctiu paulí. El verb grec *kata-kaukhaomai*, que hi surt intencionadament dues vegades seguides, expressa desdeny: la rel verbal *presumir*, *gallejar*, *fanfarronejar* està precedida per *kata*, i significa que l'acció es fa a costa d'un altre, en contra seu o sobre algú que, en aquest cas, són els cristians de matriu jueva, minoritaris

20. Cf. FITZMYER, *Romans*, 615.

en la comunitat de Roma.²¹ Per a Pau, ells esdevenien l'arrel amagada que envigoriria el tronc eclesial i les branques gentils.

2.2.2. Gentils que respectaven la Torà malgrat que no l'observessin

És el cas de Titus, company incondicional i col·laborador pròxim de Pau, d'origen grec i no circumcidat:

Però de Titus, company meu, que era grec, no li exigiren de ser circumcidat (Ga 2,3).

Pau explica l'amplitud de mires dels caps —de matriu jueva— de la comunitat de Jerusalem, després d'acceptar un grec no circumcidat com a digne portaveu de la bona nova als gentils. Amb aquesta ressenya és improbableíssim que Titus fos rebeç davant la tradició jueva encara que no la seguís; ans al contrari, coneixedor d'aquesta per la proximitat amb Pau, i corresponent a l'acollida dels ancians de Jerusalem, considerem que el seu posicionament és respectuós.

2.2.3. Gentils judaïtzats

Els gentils judaïtzats acceptaven la Torà i, en diversos graus, la complien. És el cas dels prosèlits que volien esdevenir jueus i que es batejaven en nom de Jesús. També ho devien ser els gentils incorporats a comunitats de matriu jueva que assumien, per osmosi, l'observança de la Llei.²²

Sabem que, en algun cas, els gentils judaïtzats feien proselitisme reclamant que els nous gentils batejats seguissin la tradició jueva com ells. Són els anomenats *pertorbadors* de la comunitat de Galàcia, que exigien la pràctica de la circumcisió i que reberen dures crítiques de l'apòstol:

21. «At least 19 percent were Jewish believers, probably the number was closer to 30%» (HVALVIK, «Named Jewish Believers Connected with the Pauline Mission», 172).

22. «There is a good deal of evidence from within Judaism to support the view that Jews thought the propagation of their way of life among Gentiles to be a duty. This, together with other motives (apologetic, etc.), led some Jews to lay open their way of life to Gentiles, a way of life they often presented as superior to that of the Gentiles. This may have led some Gentiles to adopt certain Jewish practices or to make the decision to become proselytes, a decision which was welcomed by Jews from a variety of traditions» (BROADHEAD, *Jewish Ways of Following Jesus*, 179).

Ni els qui es fan circumcidat guarden la Llei, sinó que pretenen que sigueu circumcidats per presumir en la vostra carn (Ga 6,13).

És evident que «els qui es fan circumcidat» (el verb grec és un participi passiu) no devien ser de matriu jueva, perquè aquí la circumcisió esdevé quelcom afegit o assumit voluntàriament i, per tant, aliè a la seva condició.²³ Es tractaria de gentils circumcidats que reivindicaven aquesta pràctica en senyal d'identitat. És curiosa, al primer cop d'ull, la complaença dels gentils judaïtzats per aconseguir més seguidors de la tradició jueva dins dels seguidors de Jesús, una mostra fefaent que, en època neotestamentària, ser batejat en nom de Jesús i complir la Torà era quelcom habitual.

Pau els menciona de nou en la Carta als Filipencs i els acusa de gossos, de mals operaris i de mutiladors (Fl 3,2). L'apòstol els diu que ells no són veritables circumcidats i que, en canvi, sí que ho són els creients de matriu jueva com ell, que es glorien «en Jesucrist» i no es recolzen en la carn (Fl 3,3).

2.2.4. Conclusió

Si defugim lectures reduccionistes que bandegen sistemàticament la tradició jueva a favor de la novetat gentil i evitem hermenèutiques que traslladen les pugnes eclesials entre conservadors i progressistes al sector jueu i gentil de les primitives comunitats, comprovem que alguns gentils judaïtzats devien ser més papistes que el papa en l'observança de la Torà i a l'hora de fer-la complir als altres. També hi apreciem el contrari: gentils que no volien saber res de la Llei ni dels germans que la seguien. Entremig de tots hi havia els qui, sense perdre la identitat gentil, respectaven la Torà i els germans que la guardaven.

2.3. *Els anticristes*

En aquest atles social de l'Església primitiva incloem dos grups més que, malgrat que no podem posar noms propis al darrere, les cartes joàniques anomena *Anticrist* (*antikhristos*).²⁴ Es tracta d'un terme propi que devia ser conegut pels destinataris de les cartes esmentades i que s'hi menciona diver-

23. Podríem filar prim i referir-nos també als creients de llinatge jueu que, en la diàspora, no haurien estat circumcidats i que, d'adults, en reclamarien el dret.

24. Cf. BROWN, *The Epistles of John*, 332-337.

ses vegades.²⁵ L'Anticrist personifica els creients que, tot predicant ensenyaments enganyosos, esdevenen adversaris de Jesús. Els anticristes denunciats en les cartes joàniques són els creients que neguen la humanitat de Jesucrist (2Jn) i els qui no accepten la seva filiació divina (1Jn). Al darrere d'aquestes afirmacions hi ha persones o grups que procurarem acotar mínimament amb l'escassíssima informació que tenim.²⁶

2.3.1. Creients sincretistes o gnostitzants que negaven la humanitat de Jesús

Molts seductors han vingut al món que no confessen Jesucrist vingut en la carn: aquest és el Seductor i l'Anticrist (2Jn 1,7).

El vocabulari de la segona carta joànica fa pensar en una resposta a ensenyaments gnostitzants o sincretistes que, procedents de creients jueus o gentils, podrien afectar els destinataris de l'escrit. Els indicis a favor són anomenar *senyora* la comunitat eclesial, *elegits* els creients, subratllar repetidament el valor de la veritat i insistir en la praxi.

L'atractiu que aquestes teories desencarnades podrien exercir sobre la comunitat es denuncia sense contemplacions. El verset mencionat explica que són «molts» els seductors o impostors que no confessen la humanitat de Jesús. Per tant, no es tracta de casos aïllats, sinó d'un gros de persones amb prou força que són considerades la materialització del Seductor i de l'Anticrist.²⁷

Els predicadors d'aquests ensenyaments esdevenen tan propers que els destinataris de la carta són exhortats a no acollir a casa, ni saludar, el qui no confessi la humanitat de Jesús (2Jn 1,10). Aquest detall ens permet de constatar distorsions importants en les primeres comunitats que malmeten la confessió individual i comunitària de la fe que aglutina, agermana i identifica els creients.

25. 1Jn 2,18 (2 cops); 1Jn 2,22; 1Jn 4,3; 2Jn 1,7.

26. De fet, es tracta d'una qüestió oberta. En general s'assumeix que es tracta de gnòstics, però també es parla de *cerintians* i *docetes*. Cf. TUÑÍ – ALEGRE, *Escritos joánicos y las cartas católicas*, 205-206.

27. La carta pressuposa que els destinataris coneixen aquest mite polimòrfic que tipifica l'oposició i l'enemistat amb Déu. L'autor veu reflectit l'Anticrist en els pertorbadors que sedueixen les comunitats amb falsos ensenyaments que desdibuixen la figura de Jesucrist.

2.3.2. Creients messiànics que no acceptaven la filiació divina de Jesús

La Primera carta de Joan menciona l'Anticrist, però també es refereix a anticrists, en plural. El títol continua aglutinant —com en 2Jn— un nombre determinat de creients, en aquest cas més influenciats per fórmules messiànico-apocalíptiques anunciadores de la fi dels temps.²⁸

Fillets, és la darrera hora i, segons heu escoltat, ha de venir l'Anticrist. Doncs ja han arribat molts anticrists! Per això sabem que és la darrera hora. Han sortit de nosaltres però no eren dels nostres. Si fossin dels nostres s'haurien quedat amb nosaltres (1Jn 2,18-19).

L'anunci de la darrera hora és habitual en la literatura apocalíptica i el signe definitiu de la fi dels temps és la manifestació del messies. La tradició jueva hi introduirà un personatge, l'adversari del messies, que provocarà l'anticipació de l'adveniment messiànic definitiu i gloriós.²⁹ Les cartes joàniques expressen aquesta tradició, però no pensen en un personatge històric ni en un individu: es refereixen a l'Anticrist o l'Antimessies en plural.

L'altre tret determinant de l'Anticrist en la Primera carta de Joan és que es tracta de persones o de grups originàriament inserits en les comunitats però que les han abandonades trencant la *koinonia* i esdevenint uns dissidents.³⁰ Els versets citats expliquen que l'Anticrist era a casa, però, malgrat que ja no hi sigui, el seu missatge continua seduïnt la comunitat (1Jn 2,26). D'aquí prové la necessitat d'escriure la carta.

L'acusació de ser anticrists és diferent que en 2Jn. Aquí es denuncia no acceptar Jesús com a messies diví, però sobretot com a fill, que és el motiu més repetit al llarg de l'escrit. El conflicte amb aquest segon grup és la negació de la filiació divina de Jesús i del seu poder messiànic:

Qui és el mentider sinó el qui nega que Jesús és el Messies? Aquest és l'Anticrist! El qui nega el Pare i el Fill (1Jn 2,22).

El verset següent rebla el clau dient que qui nega el Fill no posseeix el Pare, i qui confessa el Fill posseeix el Pare (1Jn 2,23). Aquestes afirmacions

28. Tuñí assenyala els trets gnostitzants de 1Jn quan menciona que tenen comunió amb Déu, que no tenen o cometem pecat, que coneixen Déu i són en ell, que són en la llum i que estimen Déu. TUÑÍ – ALEGRE, *Escritos joánicos y las cartas católicas*, 180.

29. Els evangelis expressen el batec apocalíptic jueu que els darrers temps vindran precedits per l'aparició de falsos messies (*pseudokhristoi*). Cf. Mt 24,5; Mt 24,23-24; Mc 13,21-22.

30. Judith Lieu parla de cismàtics. LIEU, *The Theology of the Johannine Epistles*, 13-14. Cf. també TUÑÍ – ALEGRE, *Escritos joánicos y las cartas católicas*, 178-181.

del messianisme plenament diví de Jesucrist i desplegat en comunió amb el Pare neutralitzarien l'efervescència anunciadora d'arribades imminents de messies nacionals que podrien provocar l'abandonament de les comunitats per part de creients hebreus. La carta participa d'aquesta expectació messiànica, però remarca que la darrera hora, l'*eskhaton*, només s'esdevindrà amb el retorn del messies Jesús (1Jn 2,28). Ell esvairà les tenebres de la llum i posarà en evidència els predicadors antimessies que en precedeixen l'arribada:

Qualsevol esperit que no confessi Jesús no és de Déu: és de l'Anticrist, que heu escoltat que arribava. Doncs ja és en el món (1Jn 4,3).

No és fàcil detectar qui són aquests anticristos que neguen la divinitat, la filiació i la messianitat de Jesús. Tampoc no sabem l'abast de la seva negació. Només se'ns diu que han deixat la comunitat. Podem intuir que es tractava de creients de procedència jueva pel batec messianicoapocalíptic i també per la menció, encara que escadussera, de la Llei, els manaments i els preceptes. No ens atrevim a dir-ne res més.

2.3.3. Conclusió

L'Anticrist és, en les cartes joàniques, la personificació de molts anticristos, creients iniciats en les comunitats (1Jn) o molt propers a aquestes (2Jn). Influenciats per un messianisme apocalíptic i per doctrines gnostitzants, devien desdibuixar públicament la figura de Jesucrist malmetent la confessió comunitària de la fe, trencant la *koinonia* eclesial i abandonant la comunitat (1Jn). Devien ser grups inicialment integrats i minoritaris que, progressivament, alteraven la convivència amb falsos ensenyaments fins al punt de ser anomenats l'Anticrist en el context de les comunitats joàniques. És possible que tinguem insinuades les desviacions doctrinals que desembocaran, durant el segle II, en les anomenades *heretgies*.³¹

31. «Il contenuto di *antichristos* è legato a una controversia dottrinale» (D'ANNA – VALERIANI, *L'ultimo nemico di Dio. Il ruolo dell'Anticristo nel cristianesimo antico e tardoantico*, 31).

3. DEL CALIDOSCOPI ALS BINOCLES

En les primeres comunitats, la creença en Jesús convivia sense dificultats dins els amples marges del judaisme del segle I. El calidoscopi de creients de matriu jueva i gentil que captem llegint amb atenció els textos neotestamentaris devia continuar més o menys actiu fins a l'època bizantina, quan el rabinisme jueu i l'imperialisme cristià tancaren files delimitant fronteres doctrinals i construint murs socials i religiosos que escapçaren un col·lectiu gens menyspreable de creients de matriu jueva situats entremig.³² Dels judaïsmes es passà al Judaisme, i dels cristianismes, al Cristianisme. L'ortodòxia, els recels i les ostentacions d'ambdues parts anul·laren la pluralitat establint fronteres fins aleshores inexistents.³³ El calidoscopi multicolor es distorsionà progressivament i es convertí en uns binocles, en una doble lent directa, precisa, diferenciada, que, a partir d'aleshores, contemplava la mateixa realitat amb dos ulls diferents: el jueu i el cristià. És el que apreciarem en el capítol següent.³⁴

32. Cf. BOYARIN, *Border Lines. The Partition of Judaeo-Christianity*, 1-13.

33. CERVERA, «La matriu jueva de Pau», 40-41.

34. Els bessons Esaú i Jacob són objecte de lectures tipològiques que escenifiquen aquesta proximitat i la disputa fraterna a la vegada. El Segon Testament ho concreta en Rm 9,6-13, Ga 4,22-31, i en He 11,20 i 12,16-17 tot argumentant comparativament que els seguidors de Jesús, identificats amb Jacob, arrabassen la primogenitura a Israel, que, com Esaú, menysté aquest privilegi. La tradició rabínica, amb oposició, expressa la fidelitat de Jacob (Israel) a les promeses patriarcal i, en reivindicar els seus drets de primogènit, equipara Esaú a l'imperi conqueridor i la seva religió, tal com trobem en GnR 53,12; TJNed IV,12; TBNed 31a; TBSan 59b i també en obres místiques com *Hekhalot Rabbati* 117-120. Cf. BAKHOS, «Figuring (out) Esau: The Rabbis and Their Others», 250-262.